

Prof. dr Veselin Vukotić
20. februara, 2006. godine

Economic Development and the Perspectives for Prosperity

1. Trendovi i formativi sistema ekonomije u Crnoj Gori

Indikator / Godina	2000	2001	2002	2003	2004	2005
GDP - mil EUR tekuće cijene	1,022.2	1,244.8	1,301.5	1,433.0	1,535.0	1,644.0
GDP per capita - mil EUR tekuće cijene	1,668.1	2,023.5	2,107.3	2,310.8	2,465.4	2,638.0
Realna stopa rasta GDP-a	3.1	-0.2	1.7	2.3	3.7	4.1
Stopa inflacije - %	49.2	23.8	9.4	6.7	4.3	1.8
Stopa nezaposlenosti - %			30.5	25.8	22.6	19.3
Procenat privatizovanog kapitala - %			21.7			80.0
Strane direktne investicije - mil EUR		10.6	87.0	38.7	50.0	248.4

Najvažniji resursi:

- Dužina obale - 293.5 km
- Pet prirodnih jezera sa bogatom florom I faunom
- Četiri nacionalna parka
- Industrijski kapaciteti za proizvodnju: 400,000 tona sirovog čelika; 1,000,000 tona boksita; 100,000 tona aluminijuma; 75,000 tona morske soli, 2,700,000 tona uglja, proizvodnja električne energije na nivou od oko 3 milijarde KWh godišnje
- Šume i šumska područja zauzimaju površinu od oko 720,000 ha, što je 54% ukupne teritorije Crne Gore Republike
- Poljoprivredno obradivo zemljište površine 189,745 ha

2. Pitanje:

Šta su osnove razvoja u 21. vijeku? Šta je to Road to prosperity za Crnu Goru i kakav je prilaz ekonomskom razvoju? Da li Crna Gora može da zadrži staru paradigmu razvoja ili da razvije novu?

3. Hipoteza

Moja hipoteza je da se shvatanje razvoja u Crnoj Gori u uslovima globalizacije i priključenja EU mora promijeniti, napustiti socijalistička slika ekonomskog razvoja i **prilagoditi se otvorenoj i slobodnoj tržišnoj ekonomiji**. U 21. vijeku razvoj više nije fokusiran na državu i državne akcije, već na pojedinca, kvalitet njegovog života i na njegovo bogatstvo. Pitanje je kako napustiti filozofiju razvoja usmjerenu na državu i državne akcije i okrenuti se filozofiji razvoja koja je fokusira na pojedinca, njegove snove i želje. Odnosno, kako osloboditi pojedinca jake mreže državnih institucija i političkih partija?

Testiraću ovu hipotezu kroz četiri pitanja:

1. Da li razvoj treba da se zasniva na makroekonomskim politikama ili na ekonomskim slobodama?
2. Da li razvoj treba da se zasniva na preduzetništvu države ili na privatnom preduzetništvu?
3. Da li razvoj treba da se zasniva na komparativnim(prirodnim) prednostima ili na konkurentskim prednostima?
4. Da li je autentičnost najbolji izvozni proizvod Crne Gore u uslovima globalizacije?

I

Da li ekonomski razvoj treba da se zasniva na makroekonomskim politikama ili na ekonomskim slobodama? Odnosno, da li nama treba politička ekonomija ili preduzetnička ekonomija? Makroekonomske politike (fiskalna, monetarna, poolitika razvoja) su tzv. vidljiva ruka države. Odnosno, moć ima država, tj. političke partije. To je vjera u benevolentnost politike i ljudi koji se bave politikom, što je u osnovi klasične ekonomske teorije o javnim finansijama. Nobelovac Bjukenen pokazao je da i u politici važi tvrdnja da je svakom pojedincu svojstven privatni interes, pa i političarima. Tu je objasnjenje korijena korupcije i rent-seekinga.

Za mene je važno pitanje ekonomskog razvoja: **kako ograničiti političku moć, odnosno kako ograničiti moć vlasti**? Kako postati svjestan da demokratija nije idealan sistem? **Kako zaštititi pojedinca u demokratiji**? Kako se zaštititi većine? Ograničenje prava većine nije ustavno određeno. Ustavom treba ograničiti pravo većine.

Zato smatram da je novi Ustav nezavisne i suverene Crne Gore veoma važan za budući ekonomski razvoj. On mora da ograniči moć većine, moć političkih partija, da zaštititi pojedinca od većine. Fokus Ustava mora biti pojedinac i njegova prava i zaštita pojedinca od većine.

U tom smislu Ustave nezavisne i suverene Crne Gore treba da počiva na konceptu preduzetničke ekonomije, a ne političke ekonomije. Odnosno, ekonomski razvoj se mora manje zasnivati na makroekonomskim politikama države, a više se bazirati na privatnom sektoru i kreativnom i inovativnom potencijalu! Ekonomske slobode se odnose na pojedinca i njegove mogućnosti: sloboda pojedinca da radi, da proizvodi, da troši, da investira. Upravo težnja da uđemo u Evropsku Uniju maneće potrebu da se povećaju ekonomske slobode u Crnoj Gori i da se u ovoj fazi stabilizacije i asocijacije približavamo nivou ekonomskih sloboda zemalja članica EU, posebno Irskoj, Slovačkoj, Estoniji.

Ekonomske slobode su važne i za regionalnu ekonomsku saradnju na području Zapadnog Balkana. Podsticanje regionalne saradnje i aktivno učestvovanje u njoj – posebno na nivou biznisa, jeste jedan od razvojnih stubova Crne Gore.

Ja mislim da je regionalna ekonomska kooperacija u okviru Zapadnog Balkana važan evolutivni korak ka usvajanju poslovnih principa koji funkcionišu u Evropskoj Uniji.

Ne možemo težiti da idemo u EU, a da se prethodno ne otvorimo i saradujemo sa prvim komšijama: Bosnom, Srbijom, Kosovom, Hrvatskom,...

Preduzetnička ekonomija se zasniva na **ekonomskim slobodama**. One su zasnovane na slobodi pojedinca da uđe i izađe iz biznisa; na ekonomiji malih transakcionih troškova; na otvorenoj ekonomiji bez carina; niskim porezima; jednakosti stranaca i domaćeg stanovništva i ekonomiji, uključujući i pravo vlasništva stranaca nad zemljim i zaštitu svojine.

Zapravo, ekonomske slobode se odnose na pojedinca! One su uslov da pojedinci realizuju svoje snove! A svaki pojedinac, bilo da je bogat ili siromašan, ima neki san.

Znači, ja sam za razvoj zasnovan na ekonomskim slobodama, a ne na makroekonomskim politikama. I to je filozofija koju je Crna Gora počela da sprovodi i koja daje odlične rezultate.

II

Da li ekonomski razvoj treba da se zasniva na privatnom preduzetništvu ili na državnom preduzetništvu? Odnosno, da li država treba da osniva preduzeća? Da li treba da imamo preduzeća u državnom vlasništvu? Ili bi na stotine, hiljade ljudi osnivalo svoje firme, svoje biznise? **Privatni biznis je osnova ekonomskog razvoja u 21. vijeku!** Crnoj Gori je potrebno da se zaposli oko 300.000 ljudi! Sada je to manje od 200.00! Kako zaposliti još najmanje 100.000 ljudi? Tako što će država da osniva svoje firme? Ili tako što će država zaposliti još 100.000 u svojoj administraciji? Ne! **Crnoj Gori je potrebno još nekoliko hiljada malih privatnih preduzeća! To je izazov njenog ekonomskog razvoja!** Crnoj Gori su potrebne velike međunarodne kompanije, ali istovremeno su joj potrebna domaća preduzeća i domaća preduzetnička klasa.

A što je ključni problem da ljudi ne žele da ulaze u svoj biznis? Barijere biznisu!

Šta je ključna barijera biznisu danas u Crnoj Gori?

Da li su to visoki porezi? Ne, mada ih treba još smanjiti i treba uvesti proporcionalne poreze.

Da li su to carine? Ne, iako ih treba ukinuti?

Da li su to opštinske barijere biznisu? Ne, iako ih treba potpuno ukinuti!

Da li je to nedostatak novca? Nije, iako ga trebamo još više!

Suštinski razvojni problem Crne Gore je u tome što se od strane najvećeg dijela elite (političke, medijske i intelektualne) privatni biznis još shvata kao nužno zlo, kao nešto što je privremeno dok se tranzicija ne završi. **Odnosno, još uvijek se više vrednuje princip jednakosti, nego princip slobode!** Odnosno, mi smo još mentalno kolektivističko društvo! Kako da se iz kolektivismu otvori put ka pojedincu, ka individualizaciji društva?

U tom pravcu je važna organizacija Crne Gore **kao mikrodržave sa preduzetničkom ekonomijom i predsjedničkim sistemom umjesto sadašnjeg parlamentarnog sistema.**

Ovo na primjer znači da javna potrošnja treba da se smanji sa sadašnjih 47% na najviše 30% GDP-a. Odnosno, mi treba da imamo 95% privatizovanu ekonomiju, privatni penzijski sistem, tj. da napustimo Bizmarkov model i uvedemo model penzijskog sistema koji je razvio Hose Pinera.

To smanjenje ne može biti mehaničko, već suštinsko kroz izmjenu koncepta organizacije države. Da li možemo imati potpuno privatizovanu ekonomiju i javnu potrošnju od 47%? Nema razvoja biznisa sve dok imamo 15 ministarstva i još toliko regulatornih agencija, oko 1/3 zaposlenih u državi.

Mi trebamo malu i efikasnu državu, koja se brine o pravilima igre i zaštiti svojina i ugovora, a ne državu koja treba da brine o sreći naroda! Pustimo svakog građanina da brine o sebi i svojim snovima! Znači, ja sam za razvoj privatnih preduzeća i biznisa, što zahtijeva novi koncept države i političkog sistema. **Moj predlog je mikrodržava sa predsjedničkim sistemom.**

III

Da li razvoj treba da se bazira na komparativnim (prirodnim) prednostima ili na konkurentskim prednostima? Da li je dovoljno imati ovako lijepu obalu i biti bolji od drugih zemalja? Biti interesantniji za turiste nego neke druge zemlje? Teorija komparativnih prednosti Davida Rikarda je u prošla tri vijeka bila osnov razvoja, i sa ekonomskom doktrinom Dž. M. Kejnosa iz prošlog vijeka kreirala tu logiku razvoja u zatvorenom sistemu i nacionalnim ekonomijama. I ta logika je još snažna! Globalizacija to ruši!

Nije dovoljno da imate prirodne prednosti da bi bili bolji od drugih! Ovo isto sunce je grijalo ovu obalu u Crnoj Gori i za vrijeme naših dinastija Crnojevića i Petrovića, par vjekova ranije, a to je još uvijek ostalo nedovoljno razvijeno. **Moramo biti konkurentni! To znači biti bolji, efikasniji od drugih!**

Konkurentna prednost je važnija od komparativne prednosti! Da nije tako Japan bi danas bio pusto ostrvo o kome ne bi znali više nego o Folklandima!

U tom smislu je **otvaranje crnogorske ekonomije i razvoj kroz strateško partnerstvo snažan razvojni oslonac ekonomskog razvoja u Crnoj Gori**. Znači Crna Gora treba da teži ka postizanju konkurentne prednosti a ne da se zavarava na snazi komparativnih (prirodnih) prednosti.

I V

Šta se danas može prodati na globalnom tržištu? Po mom mišljenju to su **autentični konkurentni proizvodi i usluge**. Proizvodi i usluge koji se kvalitetom i suštinom razlikuju od proizvoda i usluga iz drugih zemalja. U tom smislu razvoj usluga može biti praktična primjena onog za šta se zalažem! Crnogorska ekonomija ima budućnost kao **ekonomija usluga: turizam, zdravstvo, obrazovanje, transportom**,... Važan je i razvoj **sporta, kulture, umjetnosti, istraživanja, softvera**,... Odnosno korišćenja sive mase koja postoji u glavama mladih generacija u Crnoj Gori i stvaranje društva znanja.

Prema tome ja smatram da:

- (1) Razvoj treba da bude usmjeren na pojedinca, a ne na državne aktivnosti, da se zasniva na preduzetničkoj, a ne političkoj ekonomiji.
- (2) Da su ekonomske slobode, a ne makropolitike suština nove razvojne paradigme u 21. vijeku.
- (3) Samo razvoj privatnog biznisa može zaposliti ljude u Crnoj Gori.
- (4) Konkurentna prednost je mnogo važnija od komparativne (prirodne) prednosti.
- (5) Autentični konkurentni proizvodi jedino imaju tržište u uslovima globalizacije.

U tom smislu potrebno je da u Crnoj Gori:

1. Ustav štiti pojedinca i ograničava moć vlasti.
2. Da se Crna Gora organizuje kao mikrodržava sa predsjedničkim sistemomom i preduzetničkom ekonomijom.
3. Da se razvijaju i podstiču strateška partnerstva i kroz njih širi naše tržište naročito u okviru Zapadnog Balkana i EU.
4. Da se podstiče i razvija domaća preduzetnička klasa, posebno u oblasti materijalnih i intelektualnih usluga, sportu, kulturi i umjetnosti.